

УДК 323.3(477)

П. Шевчук

РОЛЬ ПОЛІТИЧНОГО КЛАСУ ТА ПОЛІТИЧНОЇ ЕЛІТИ УКРАЇНИ У РОЗБУДОВІ ДЕРЖАВИ

Проаналізовано механізми формування вітчизняного політичного класу та визначено чинники впливу на утворення еліт в Україні. Наведено досвід деяких держав світу щодо впровадження реформ у кризових станах, зокрема в умовах війни.

Ключові слова: економічний розвиток, еліта, істеблішмент, лідер, політичний клас, реформа, соціальне забезпечення.

Україна є державою, що проводить повномасштабні військові дії із захисту своїх східних теренів, хоча офіційно це називають АТО, із неухильно падаючим курсом національної валюти, з низьким інвестиційним кліматом, із довгою та заплутаною кредитною системою, з накопиченням складних соціальних проблем. Тобто сучасний історичний етап є надзвичайно важливим для розвитку України як держави та долі її народу. Саме зараз доцільно зробити доленосний вибір: або надалі продовжувати невпорядкований рух, політичне протистояння, збагачення меншості населення за рахунок зубожіння більшості, зменшення людського, наукового-технологічного та гуманітарного потенціалу (і не лише через анексію Криму та окупацію частини територій Донбасу, подальшої загрози прямої збройної агресії з боку Російської Федерації) і, як наслідок, втрата державності, або консолідація всього українського суспільства і влади, формування ефективної моделі соціально-економічного поступу та тяжка спільна праця, що повинна бути розділена між всіма, без винятку, громадянами нашої держави. І цей розподіл повинен бути соціально справедливим. Значна відповідальність за цього покладається на діяльність українських політичних еліт та політичного класу, оскільки вони відіграють визначальну роль у формуванні внутрішньо- та зовнішньополітичних курсів країни, прийнятті та реалізації адекватних політичних рішень, забезпеченні сталого розвитку суспільства.

Питання ролі, становлення та функціонування політичних еліт і політичного класу були предметом досліджень вітчизняних та зарубіжних вчених: В. Амеліна, О. Бабкіної, Т. Боттмора, Ю. Габермаса, О. Гаман-Голутвіну, М. Головатого, Р. Даля, Р. Дарендорфа, Г. Моска, В. Журавського, М. Ільїна, Б. Капустіна, Д. Короткова, В. Кременя., Б. Кухти, П. Толочка, А. Лейпгарта, Т. Науменка, М. Обушного, А. Пахарєва, Д. Ростоу, Ф. Рудича, О. Соловійова, Й. Шумпетера, Д. Яковлева та інші.

Однак попри широке висвітлення в науковій літературі названої проблематики, не всі аспекти цього складного і багатогранного питання з'ясовано та належним чином обгрунтовано.

Метою статті є аналіз механізмів формування вітчизняного політичного класу, визначення чинників впливу на утворення еліт в Україні, а також пошук позитивного світового досвіду проведення реформ у кризових станах, зокрема військових дій.

Наявність багатьох соціальних та економічних негараздів у нашій державі, які акумулювались протягом десятиліть (та надалі не знаходять реальних вирішень), також можна пояснити несформованістю української еліти, особливо на рівні політичних діячів

та державних менеджерів. Попередні українські уряди не проводили реальних соціально-економічних реформ, досить часто це були не реформи, а просто заходи раціоналізації, як у випадку довготривалої (починаючи з 1998 р.), так званої, пенсійної реформи [1]. Світ та українське суспільство очікує від української влади дійсно конкретних реформ, а не просто змін до Податкового кодексу чи певних кроків із дерегуляції бізнесу і децентралізації владних відносин. Реформ, які сприятимуть очищенню влади та боротьбі з корупцією. Не імітації, а дійсних економічних реформ, скерованих на створення малозатратних підприємств (і цілих галузей) та модернізації старих, що функціонуватимуть на новітніх інноваційних технологіях, ефективна діяльність яких і стане головним компенсатором забезпечення зростання доходів до бюджету.

Певним чином цьому сприятиме укладання Коаліційної угоди [2], в якій прописані основні напрямки співробітництва політичних сил парламентської більшості. Остання намагається перелаштувати зусилля уряду до більш широкого залучення олігархів для поповнення державного бюджету та змусити їх поділитися своїми статками (зазвичай прихованими) з державою, а не перекладати всю відповідальність за це зазвичай на пересічних громадян. Хоча ці кроки є незначними, однак досить часто їх реалізації перешкоджає подальше лобіювання інтересів певних олігархічних кланів. Верховна Рада України останнім часом прийняла пакет законодавчих актів, скерованих на економію бюджетних коштів та збалансування державного бюджету 2015 р. шляхом запровадження непопулярних заходів, що значно погіршують рівень та якість життя широких верств населення.

Доцільно зауважити, що суто економія бюджетних коштів повинна бути раціональною і сконцентрованою на тих напрямках, які зможуть забезпечити зростання національної економіки. Виконати таке завдання досить непросто. За попередні роки в Україні відбулась стрімка стратифікація в минулому егалітарного суспільства та формування сучасного суспільства, яке вже не може задовольнити нікого: ані бідних, ані багатих (які приховують свої статки та постійно борються за вплив на владу), ані представників середнього класу, що так і не можуть стабілізувати свій матеріальний стан через відсутність механізмів забезпечення реалізації своїх інтересів. У суспільстві сформувався неефективний власник, скерований лише на примноження багатства, однак не за рахунок відтворювального виробничого процесу (так, у 2013 р. була визнана банкрутом навіть єдина в Україні Рівненська сірникова фабрика), а лише застосування нових перерозподільчих актів (зокрема й за рахунок державного бюджету). І на таких власників, за цілком недостатню заробітну плату, яка не дозволяє забезпечити нормальний процес відтворення робочої сили, змушена працювати більшість трудових ресурсів України. Працювати неефективно, цілком незацікавлено в результатах праці. Тобто, однією з найбільш фундаментальних проблем організації вітчизняної економіки стало формування стійкого стереотипу поведінки як власника засобів виробництва, так і найманого працівника, які виступають досить далекими від потреб налаштування ефективного виробництва [3].

Більшість означених проблем виникає через діяльність вітчизняної еліти, істеблшменту та політичного класу. Досить часто ці поняття утотожують, однак між ними існують певні відмінності.

Еліта (від лат. *eligere* – висмикувати, виривати, обирати; фр. *elite* – найліпший, добірний) – найбільш авторитетні люди суспільства, його вибрана частина; особи, що отримали найвищі оцінки та визнання в галузях їхньої діяльності, займають в суспільстві

найвищий статус, богонатхненні особистості з яскравою харизмою. Еліта – найбільш цінний елемент соціальної системи, орієнтованої на задоволення її важливих потреб. Еліта – це ті, хто усвідомлюють свою відповідальність за долю суспільства, спроможні брати на себе відповідальність та дійсно працювати заради майбутнього. Водночас еліта повинна продемонструвати ефективне управління та здатність до вирішення конфліктів – саме ці параметри визначають право еліт на владу та її легітимність. Доцільно до цього ще додати поняття “publicity” – широку відомість, впізнаваність представників еліти.

На відміну від еліт – істеблішмент (від англ. establishment – встановлення, зміцнення) – правлячі, привілейовані групи суспільства, які займають ключові позиції в соціально-політичній системі, є опорою та стрижнем існуючого суспільного ладу та формують громадську думку, а також сукупність інститутів, за допомогою яких вони підтримують існуючий соціальний порядок та досягають свого панування.

Створення істеблішменту виявляється в зовнішньому образі країни, яким вона представлена у світовій спільноті. Оскільки в основі істеблішменту знаходяться відносини власності та спроби її розподілу, то, враховуючи реалії новітньої України, де форми власності та їх носії зазвичай з’являлися у процесі приватизації державної власності, що і призвело до появи певних кланово-олігархічних угруповань. Багатство цих представників істеблішменту (економічної еліти) виникло на тлі невинного перерозподілу раніше накопичених суспільством матеріальних благ та спровокувало формування їх особливого менталітету і стереотипів поведінки, які почали суттєво деформувати морально-психологічний стан суспільної свідомості [4]. Чіткого розуміння, хто становить національну еліту, немає, істеблішмент – не завжди та й не обов’язково “елітарний” за суттю.

Політичний клас представляє собою вищі соціальні прошарки, що мають атрибути впливу, зосередили у своїх руках реальну владу або прагнуть до неї у головних (ідеологічній, політичній, економічній, зовнішньоекономічній та інших) сферах життєдіяльності держави. Політичний клас утворюють ті члени суспільства, що технологічно реалізують певну, визначену на даний період політичну культуру: депутатський корпус парламенту, управлінсько-адміністративна еліта, еліта судової влади, дипломатична й військова еліти, лідери політичних партій та громадських рухів, керівники впливових політологічних центрів, фондів, політтехнологи, політичні журналісти й коментатори. Тобто всі, хто причетний до управління державою і суспільством, не виключаючи опозиції [5].

У нестабільних, перехідних суспільствах такий клас значною мірою формується зусиллями не так держави та її структур, як зацікавленими у владі кланово-корпоративними, а також і криміналізованими структурами загалом. Зокрема яскравим прикладом такого олігархічного клану було наближене до колишнього президента В. Януковича та його сина Олександра політичне та бізнесове оточення, до якого входили: молодший син экс-президента В. Янукович, экс-виконувач обов’язків прем’єр-міністра та голови Нацбанку України С. Арбузов, экс- міністр внутрішніх справ України В. Захарченко, экс-міністр доходів і зборів О. Клименко, голова Державного агентства земельних ресурсів С. Тимченко, экс-міністр енергетики та вугільної промисловості України Е. Ставицький, “головний фінансист сім’ї” С. Курченко та экс-начальник Державного управління справами А. Кравець. До цієї когорти треба також зарахувати братів А. та С. Ключових та колишніх Генерального прокурора України В. Пшонку і Главу Адміністрації Президента України С. Львовчкіна. Загалом до цієї “сім’ї” належало майже

сотня керівників різних рівнів, пов'язаних родинними зв'язками [6], значно більше, ніж працювало в оточенні Президента В. Ющенка, який і започаткував широке використання принципу кумівства у кадровій політиці.

Попри декларації чинної влади жити по-новому, “заходження” до лав політичного класу досить часто відбувається по-старому, а саме шляхом протекції, особистої відданості чи родинних зв'язків. Лише декілька прикладів. Це призначення на посаду тимчасово виконуючого обов'язки Голови Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг (НКРЕП) 24-річного Д. Вовка, який не має профільної енергетичної освіти (до цього працював у фінансовій компанії Інвестиційний капітал України (ICU), що належить голові НБУ В. Гонтаревій). Отримання посади керівника Департаменту державної реєстрації майнових прав на нерухоме майно 26-річним сином на той час Генерального прокурора України В. Яреми Валерієм Яремою, а 24річний А. Пашинський, син голови комітету ВРУ з питань національної безпеки і оборони та экс-голови Адміністрації Президента України С. Пашинського, не маючи профільної освіти, очолив другий Департамент державного госпрозрахункового зовнішньоторговельного підприємства “Спецтехноексперт” державного концерну “Укроборонпром”. Відповідальну посаду керівника Департаменту місцевого самоврядування та децентралізації Адміністрації Президента України обійняла 26-річна К. Кодоненко, найбільший професійний досвід якої був отриманий, працюючи юрисконсульткою Житомирського заводу огорожувальних конструкцій (на той час директором заводу був Г. Зубко, а з червня 2014 р. – перший заступник Глави Адміністрації Президента України). Народним депутатом України за партійним списком Радикальної партії О. Ляшка пройшла тимчасово непрацююча, так звана, “харківська волонтерка” із золотим iPhone 24-річна А. Кошелева, однак яка, так само як і нардеп парламенту попереднього скликання від Партії Регіонів Т. Повалій, не змогла сформулювати відповідь на запитання щодо державного устрою України (до слова, батько А. Кошелевої – В. Кошелев – є директором Харківського лікєро-горілчаного заводу, засновником якого виступає ТзОВ “Олімп”).

Без сумніву, талановиті, фахові та високоосвічені молоді люди повинні приходити до влади, однак на основі відкритих конкурсів та дотримання принципу заслуг, що є обов'язковими вимогами та стандартами Європейського Союзу.

Всі три вищеозначені політичні градації не можуть існувати розрізнено, їхні представники можуть належати до будь-якого з цих кіл. Однак акцентовані вище відмінності між ними є досить суттєвими та очевидними. Зазвичай істеблішмент створює соціальне середовище (background), з якого формується еліта, що і визначає політичний курс чи розробляє загальнонаціональну комплексну ціль, а політичний клас забезпечує їх виконання. Найвищу позицію посідає саме правляча еліта, яка володіє владними ресурсами та можливостями впливу на суспільні відносини.

Доцільно зауважити, що представники політичної еліти можуть відрізнитись за двома критеріями: за функціональною ознакою – ті, хто обраний, або ті, хто керує, та ціннісною – ті, хто гідний керувати, однак, як доводять реалії розвитку Української держави, ці ознаки зазвичай рідко збігаються. Досить часто до складу вітчизняної політичної еліти залучались (та залучаються і надалі) ті, хто одержує можливість впливу через конкуренцію у виборчому процесі, та ті, хто володіє здатністю впливати, залишаючись поза цим процесом, через контроль над неполітичними ресурсами, які “під час процесу впливу на ухвалення політичних рішень вже набувають політичного сенсу” [7].

Якщо розглянути політичну палітру сучасної України, то можна стверджувати, що вітчизняний істеблішмент вже практично сформувався, а політичний клас демонструє підвищену активність. І все це фактично за одночасної відсутності справжньої вітчизняної еліти, яка виявилась неспроможною в умовах незалежності України формувати цілі та вирішувати загальнодержавні завдання. Відбувся раптовий викид у псевдоеліту, склалась “гримуча суміш”, у якій змішались уламки радянської партійної номенклатури, політичні кар’єристи, демократи, сумнівного походження скоробагатенки [8].

Коли на Народному віче 19 січня 2014 р. пролунала вимога назвати єдиного лідера супротиву злочинному режиму В. Януковича від опозиції, керівник парламентської фракції ВО “Батьківщина” А. Яценюк заявив: “Тут є лідер. Це український народ!” [9]. Тобто, ніхто з тогочасних опозиційних політиків, що так часто були на сцені Євромайдану, не спромоглися узяти на себе особисту відповідальність у той доленосний момент творення Української держави. І як не погодитись із думкою українського історика П. Толочка, яка була висловлена ним задовго до цих подій у журналі “Народний депутат” № 5 (41) 2008 р.: “...проблема полягає в тому, що українці на даному історичному етапі не мають незалежного, суверенного й соборного проводиря. За 16 років нашої ходи, а точніше – тупцювання, ми ще й Мойсея не побачили”.

Можна припустити, що однією з причин несформованості сучасної української еліти, особливо на рівні політичних діячів чи державних менеджерів, виступає незацікавленість нинішнього політичного класу, який через певні суспільні обставини та перебіг подій опинився у владі та намагається сам виконувати її функції (не володіючи за цього реальним та повноцінним авторитетом). А причина її суспільної неефективності полягає не у відсутності знань та вмінь (хоча цих чинників досить часто також не вистачає), а в тому, що вона не має органічної потреби брати до уваги інтереси суспільства [10]. А така потреба може диктуватись або власними моральними засадами еліти, або діючими механізмами її політичної відповідальності, або ж тиском громадянського суспільства, що і було продемонстровано під час Революції гідності.

У державах світу, як показує історичний досвід, відбувались (та можуть відбуватись надалі) зміни правлячих еліт. І цей процес зазвичай проходить у різний спосіб залежно від форми державного управління. Для України, якій притаманні спотворена система політичної влади з домінуванням груп впливу та конкурентною боротьбою між ними, перетворенням державних органів влади на засіб отримання специфічної ренти [11], а саме кланово-олігархічний підхід до формування влади, наразі існує небезпека того, що зміна поколінь на політичному олімпі буде відбуватись шляхом нав’язування громадянам тих чи інших політиків, які за своїми здібностями та моральними якостями не влаштовують наше суспільство. Така тенденція започаткувалась ще за каденції президентства Л. Кучми, продовжилась після Помаранчевого майдану, коли нове керівництво держави так само почало обслуговувати інтереси своїх “фінансових донорів”, кумів, сватів та взагалі різноманітних “любих друзів”. Мало що змінилось і після грізних подій Революції гідності, яка знесла з політичного п’єдесталу В. Януковича та його оточення – “сім’ю”, та не перешкодила в подальшому зіп’ятись на нього новітнім політикам, деякі з них не мали на це морального права та не володіли необхідними професійними даними і досвідом, однак були готові до корупційних діянь вже на генетичному рівні.

Проведення військових дій на Донбасі – це погане виправдання з боку уряду щодо відсутності реформ. Тим більше, реформи виступатимуть необхідною умовою перемоги України у цій війні. Як показав досвід держави Ізраїль, проведення реформ у

таких непростих умовах не є чимось особливим чи неможливим [12]. Соціально-економічна ситуація наприкінці 70-х – на початку 1980-х рр. в Ізраїлі була досить подібною до нинішньої в Україні: війна, гіперінфляція, двозначний дефіцит державного бюджету, значні зовнішні борги держави, що перевищували 200 % ВВП, мізерні золотовалютні резерви, постійна загроза дефолту, “кишеньковий” Національний банк, повзуча корупція, роздутий державний апарат, ненадійна підтримка з боку США.

Завдяки політичній волі прем'єр-міністра Ізраїлю Шимона Переса була створена команда фахівців, ядром якої були міністр фінансів Іцхак Мадаї та вчений-економіст Майкл Бруно, що розробила у 1985 р. за три тижні Ізраїльський стабілізаційний план, який містив низку жорстких скоординованих між собою фіскальних та монетарних заходів.

Із фіскального боку головною метою плану було скорочення дефіциту бюджету, що мало зупинити зростання державного боргу та витрат на його обслуговування. Одночасно були збільшені податки та скорочені витрати. Головним джерелом економії стали скасування субсидій підприємствам, масове скорочення чисельності державних службовців та посадовців органів місцевого самоврядування, працівників бюджетних установ, які за цього отримали відповідні вихідні виплати. Однак лише за два місяці вдалось понизити річний темп інфляції з 500 % на рік (червень 1985 р.) до менш ніж 20 % на рік (вересень 1985 р.).

Вказані кроки продемонстрували населенню країни та всьому світу готовність уряду до реформ та змін. Суворе дотримання плану (попри наявність певного спротиву з боку державних установ та підприємств, яким “урізали” бюджет чи забрали субсидії) дало змогу за декілька місяців стабілізувати критичну ситуацію в державі та створити умови для подальшого проведення ринкових трансформацій, які перетворили Ізраїль (незважаючи на перманентний військовий конфлікт) на державу з високим рівнем і якістю життя населення та комфортними умовами для ведення бізнесу. Доцільно зазначити, що саме через ізраїльсько-палестинський конфлікт (та військові дії з боку інших арабських держав) почали потужно розвиватись високотехнологічні галузі економіки, зокрема ІТ-технології.

Аналізуючи підходи до фінансування та адміністрування соціальної та гуманітарної сфери в умовах гібридної війни з боку РФ, які пропонує суспільству український уряд, було би корисно звернутись до попереднього історичного досвіду вирішення соціальних проблем в умовах воєнного часу. Так, наприкінці 1942 р., в самий розпал Другої світової війни, в британському парламенті головою одного із його комітетів У. Беверіджем був запропонований план нової організації всієї системи соціального забезпечення. Цей план розглядався як частина “всеохопної політики соціального прогресу” та передбачав заходи розширення соціального страхування аж до опанування ним майже всіх громадян Британської імперії, а також гарантування єдиного національного середнього доходу, достатнього для підтримки скромної (однак гідної) якості та рівня життя населення. Основою плану У. Беверіджа (Social insurance and allied services) стали доцільна соціальна та економічна політики, скеровані на забезпечення повної зайнятості (і це в період повномасштабної війни з нацистською Німеччиною). Водночас запроваджувався контроль за рівнем заробітної плати та цін, реорганізовувалась система освіти, проводилось поступове усунення приватної власності на засоби виробництва та низку інших кроків. Було створено Національну службу охорони здоров'я (National Health Service) – державний орган, який забезпечував усім громадянам імперії безкоштовні медичні послуги, став її, умовно кажучи, “національною релігією”. Навіть прем'єр-

міністр М. Тетчер, проводячи у 80-х рр. XX ст. приватизацію багатьох галузей британської економіки, не наважилась здійснювати значні зміни в галузі охорони здоров'я. У 1944 р. прийнято закон про освіту, а в 1945 р. – закон про грошову допомогу сім'ям.

Пояснити можливість запровадження та підтримки реалізації цих соціально-гуманітарних програм у Великій Британії, яка разом з іншими країнами світу вела жорстоку боротьбу проти нацистської системи, можна лише завдяки політичній волі та людиноцентристській позиції її тогочасного лідера – прем'єр-міністра У. Черчілля. Коли йому на одному з чергових засідань британського уряду доповіли про необхідність економії витрат на освіту, охорону здоров'я та соціальне забезпечення населення в умовах війни, У. Черчілль не лише гостро заперечив можливість затвердження таких заходів, підкреслив, що війна аж ніяк не може бути цьому виправданням, але й поставив міністрам риторичне питання: “Заради кого тоді ж ми воюємо?” [13]. У. Черчілль у той час не лише заклав основи післявоєнної Британії, але й домігся, щоби у неї взагалі було післявоєнне майбутнє.

Ще двома яскравими прикладами, які свідчать, що не потрібно нехтувати соціальними чинниками для розвитку держави саме в період кризових станів, є проведення “Нового курсу” (1933 – 1939 рр.) президентом США Ф. Рузвельтом на шляху виходу країни з Великої депресії 1928 – 1933 рр. та відновлення Німеччини після Другої світової війни.

Основним методом боротьби з кризою в США стало державне втручання в усі сфери суспільно-економічного життя з метою підвищення життєвого рівня та відновлення купівельної спроможності американців при одночасному збільшенні рівня їхнього соціального забезпечення за рахунок запровадження різноманітних соціальних програм. Водночас були здійснені заходи щодо стабілізації банківської та фінансової систем. Відновлення економіки стало загальнонаціональним інтересом розвитку Америки та проходило шляхом державного регулювання всього промислового сектору, чим опікувалась новостворена Адміністрація національної відбудови, а ефективна діяльність Адміністрації громадських робіт сприяла створенню декількох мільйонів робочих місць у сфері муніципального господарства, будівництва доріг та інших галузей економіки. Завдяки широкому використанню методів та засобів соціального спрямування, задекларованих законом про соціальне забезпечення (1935 р.), адміністрації Ф. Рузвельта вдалося створити умови для утвердження середнього класу та згуртувати все американське суспільство, права якого відтепер захищались стабільною соціальною політикою [14].

Взятий Л. Ерхардом, міністром економіки в уряді канцлера Німеччини К. Аденауера, у 1948 р. курс на створення економічного порядку ґрунтувався на сформульованій ним ще у 1946 р. концепції соціально-ринкової економіки, відмінною рисою якої було поєднання двох принципів: конкурентних відносин в економіці, з одного боку, та соціальних гарантій – з іншого. Розвиток системи соціальних гарантій, які проводив Л. Ерхард, опирався на закон про зрівнювання економічного тягаря, за цього формувались нові соціально-трудова відносини, забезпечувалось зростання фонду заробітної плати та страхових внесків до пенсійного фонду (в міру збільшення рівня виробництва), впроваджувалась система забезпечення працюючих. Німці побачили результати реформ, безпосередньо відчували державну політику соціальної підтримки.

Звичайно, одним із базисних факторів економічного розвитку післявоєнної Німеччини стало її приєднання до “плану Маршалла”, ресурси від якого (а це 1,4 млрд

доларів США у перші два роки дії плану) були ефективно інвестовані у розвиток головних галузей промисловості: хімічну, металургійну, машинобудівну та електротехнічну. На їх основі запрацювали легка та переробна промисловості, створились умови для формування малого та середнього підприємництва (відбулись суспільні перетворення з торгашів на виробників товарів), а система податкових пільг сприяла використанню частини отриманих прибутків для технічного оновлення виробництва, проведення додаткових наукових досліджень з метою розробки інноваційних технологій. Особливу преференцію від німецького уряду отримали підприємства, що працювали на експорт [15]. Наприкінці 50-х рр. XX ст. Німеччина увійшла до складу десяти найбільш економічно розвинених країн світу.

До основних проблем формування еліти та політичного класу України доцільно віднести:

- олігархізацію елітних груп, їхнє відчуження від інших верств суспільства та перетворення на замкнену привілейовану касту. Найбільш рельєфним цей процес був при переході від комуністично-номенклатурного тоталітаризму до посткомуністично-номенклатурного неототалітаризму [16];

- негативний вплив феномену “партії влади” – особливої інституції, якій властиві високий ступінь кругової поруки та кланових зобов’язань, схильність до авторитаризму, поєднання номенклатури та олігархії, державного апарату та власності;

- деідеологізацію партійних програм політичних партій та рухів, що сприяє зростанню електоральної підтримки;

- поступове зменшення перманентної публічної “війни еліт” та їхня консолідація навколо можливостей використання державно-адміністративних ресурсів з метою задоволення власних егоїстичних інтересів шляхом монополізації тих чи інших сегментів клієнтарно-патронажних мереж, їхню зміну та перерозподіл [17];

- прагнення великої кількості людей увійти до когорти еліти та набутти значного соціального статусу, незважаючи на відсутність у себе необхідних природних обдарувань та можливих потенцій, за рахунок здобуття престижної освіти чи професії або “зарахування” до прохідного місця у виборчому списку партії, які нібито відкривають шлях до “блискучої кар’єри”;

- створення сприятливих умов для цілеспрямованої маніпуляції свідомістю широких мас електорату завдяки нехтування правом, домінуючою роллю особистості над соціумом в умовах тотальної комп’ютеризації та глобалізації [18].

Підсумовуючи, доцільно зазначити, що некерованих суспільств немає та і бути не може. Так само, як не можуть існувати державні утворення без власної еліти та політичного класу, однак для вирішення вищезначених проблем їх формування та створення повинно проводитись свідомо.

Цьому буде сприяти входження до них суттєвої частки середнього класу. Саме представники цього класу стають головними чинниками соціально-економічного розвитку, основою політичного класу та формують політичні еліти. Але існує значна загроза, щоби не відбулась їхня асиміляція під час входження до влади, перетворення на квазіеліту, яка, не набувши справжньої елітарності, зможе zdeформувати свої попередні ціннісні пріоритети та орієнтації.

Важливим буде більш широке застосування підходів мерітократії – нової філософії та механізму формування еліти шляхом її насичення, селекції та циркуляції чесних, талановитих та здібних людей. Створення для цього відповідних соціальних та політичних

“ліфтів” (позачергові парламентські вибори 2014 р. вже показали багато нових облич громадських активістів, волонтерів, комбатів добровільних підрозділів, що увійшли до влади).

Не потрібно обмежувати свободу слова та запроваджувати цензуру на критику влади, окремих її представників та політичних партій, що цілком не відповідає європейським стандартам і міжнародним нормам та властиво тоталітарним режимам. І досить добрим знаком є те, що законопроект № 2225 про внесення змін до Кримінального кодексу України (щодо захисту та збереження авторитету держави) був відкликаний з парламенту.

Представникам нашої політичної еліти та політичного класу необхідно свідомо та чесно дотримуватись принципу, задекларованого У. Черчіллем: “Відмінність державного діяча від політика в тому, що політик орієнтується на наступні вибори, а державний діяч – на наступне покоління”.

Література

1. Шевчук А. П. Адаптація європейського досвіду реалізації соціальних програм в Україні: державно-управлінський аспект [Текст] : автореф. дис. ... канд. держ. упр.: спец. 25.00.01 – теорія та історія державного управління / А. П. Шевчук. — Львів : [б. в.], 2013. — 20 с.

2. Коаліційна угода [Електронний ресурс]. — Режим доступу : http://samopomich.ua/wp-content/uploads/2014/11/Koaliciynna_uhoda_parafovana_20.11.pdf.

3. Новий курс: реформи в Україні 2010 – 2015 [Текст] : нац. доп. / за заг. ред. В. М. Гейця [та ін.]. — К. : НВЦ НБУВ, 2010. — 232 с.

4. Єфіменко І. А. Особливості інституціоналізації економіки в трансформаційний період [Електронний ресурс] / І. А. Єфіменко. — Режим доступу: <http://journals.hnpu.edu.ua/ojs/econom/article/view/582>.

5. Рудич Ф. М. Політичний клас у сучасній Україні: передумови становлення / Ф. М. Рудич // Віче [Електронний ресурс]. — 2009. — № 9. — Режим доступу : <http://www.viche.info/journal/1449>.

6. Корреспондент: Большая родня [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://korrespondent.net/ukraine/politics/1089725-korrespondet-bolshaya-rodnya>.

7. Корбіков Д. С. Політичний клас або політична еліта України: питання політологічного дискурсу / Д. С. Корбіков // Вісник СевНТУ [Електронний ресурс] : зб. наук. пр. — Вип. 123. — Севастополь : [б. в.], 2011. — (Серія: Політологія). — Режим доступу : archive.nbuv.gov.ua/portal/natural/vsntu/polit/2011_123/123_16.pdf.

8. Дзюба І. На еліту надійся, а сам не плошай / І. Дзюба // Національна безпека і оборона [Текст]. — 2003. — № 9. — С. 36.

9. Яценюк назвав єдиного лідера супротиву [Електронний ресурс]. — Режим доступу : http://www.pravda.com.ua/rus/news/2014/01/19/7009931/view_comments/page_2.

10. Рудич Ф. М. Політичний клас в сучасній Україні: методологічний аспект визначення і характеристик / Ф. М. Рудич // Сучасна українська політика. Політики і політологи про неї [Текст]. — 2009. — Вип. 17. — С. 108—116.

11. Соціально-економічний стан України: наслідки для народу і держави: національна доповідь [Текст] / за заг. ред. В. М. Гейця [та ін.]. — К. : НВЦ НБУВ, 2009. — 687 с.

12. Юлия Шибалкина советует Украине вспомнить опыт Израиля в проведении реформ во время войны [Электронный ресурс]. — Режим доступа : <http://djv.com.ua/news/view/new/?id=13137>.

13. Джонсон Б. Лондон по Джонсону. О людях, которые сделали город, который сделал мир [Текст] / Б. Джонсон ; пер. с англ. О. Алексаняна. — М. : КоЛибри ; Азбука-Аттиус, 2014. — 284 с.

14. Тіндалл Д. Б. Історія Америки / Д. Б. Тіндалл, Д. Е. Шай ; [пер. з англ. Л. Притула, Г. Сташків, О. Щур]. — Львів : Літопис, 2010. — 904 с.

15. Эрхард Л. Благосостояние для всех [Текст] / Л. Эрхард. — М. : Прогресс, 1991. — 231 с.

16. Політологія посткомунізму: політичний аналіз посткомуністичних суспільств [Текст] / В. Полохало (кер. авт. кол.). — К. : Політична думка, 1995. — 368 с.

17. Остренко Є. Проблема співвідношення політичної еліти та політичного класу [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://social-science.com.ua/article/10>.

18. Головатий М. Політичний клас України / М. Головатий // Персонал плюс [Електронний ресурс]. — 2008. — № 21 (273). — Режим доступу : <http://www.personal-plus.net/273/3294.html>.

P. Shevchuk

THE ROLE OF POLITICAL CLASS AND POLITICAL ELITE IN STATE DEVELOPMENT

The mechanisms of formation of the national political class are analyzed and the factors that influenced the formation of elites in Ukraine are defined. The experience of different countries in implementing reforms under crisis, particularly under war conditions is shown.

Key words: economic development, elite, establishment, leader, political class, reform, social security.